

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

**A partir d'un jardí:
proposta didàctica per fomentar la creativitat a l'escola
primària.**

Marta Llabrés Ordinas

Grau en Educació Primària

Any acadèmic 2015-16

Treball tutelat per Pere Capellà Simó

Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:

Educació Primària, Educació Artística, Art per infants, Autores, Creació.

ÍNDIX

1. Introducció.....	5
1.1 Justificació.....	5
1.2 Intenció.....	6
1.3 Marc teòric.....	7
1.4 Fonts i mètodes.....	8
1.5 Estructura i desenvolupament dels continguts.....	9
2. Capítol I. Octubre.....	10
3. Capítol II. Novembre.....	11
4. Capítol III. Desembre.....	13
5. Capítol IV. Gener.....	14
6. Capítol V. Febrer.....	16
7. Capítol VI. Març.....	18
8. Capítol VII. Abril.....	19
9. Capítol VIII. Maig.....	21
10. Capítol IX. Juny.....	23
11. Conclusions.....	25
12. Bibliografia.....	27
12.1 Webgrafia.....	27
13. Annex.....	30

Resum

El present projecte pretén mostrar una visió de l'assignatura d'educació artística com una matèria molt rica en contingut per treballar tant la història de la cultura com l'expressivitat i la creativitat dels infants. Són moltes les escoles que segueixen utilitzant llibres de plàstica on l'únic que es fa és seguir l'enunciat de dalt de la pàgina, mirar la imatge d'exemple que ens donen i reproduir-la a l'espai en blanc que hi ha al costat. Això més que expressió i creativitat sembla un mètode de fabricació en cadena, el qual està ben lluny d'aconseguir els objectius de l'assignatura.

La opció que proposam per presentar aquesta assignatura d'una manera més eficient i encisadora per als alumnes, és mitjançant la presentació de diversos autors i algunes de les seves obres. Avui dia amb les noves tecnologies tenim una eina fantàstica per acostar la vida i les obres de diversos autors a dins les aules i fer que així els més petits els arribin a conèixer i a formar part de la seva cultura tal com s'intenta fer amb tot allò que es veu a l'assignatura de Coneixement del medi natural, social i cultural.

Paraules clau: Educació Primària, Educació Artística, Art per infants, Autores, Creació.

Abstract:

The present project pretends to show a vision of the artistic education as a rich subject in content to work with both, the history of the culture as the expressiveness and creativity of children. Now a days there are many schools that are still using class books in order to develop this subject, where the only thing that is done is to follow the statement at the top of the page, look at the image that they give us and reproduce it in on the side of the example. This methodology rather than expression and creativity seems to be a method of chain production, which is far from achieving the objectives of the course.

The option that we are offering presents the subject in a more efficient and charming way for the students, it is done through the presentation of several authors and some of their works. Now with the development of new technologies that arrive to school, we count with fantastic tools to bring the life and the works of various artists to the classroom and make it so children can reach to know a wider part of their culture as it is done with all the topics to cover on the biology or history subject.

Key words: Primary Education, Artistic Education, Art for infants, Women artists, Creation.

1. Introducció

1.1 Justificació

És ben sabut per tothom que l'assignatura de plàstica ha estat i és considerada per molta gent com una assignatura 'maria', menys important que les altres, com si el seu únic i principal propòsit fos el d'entretenir als infants o el de donar-los una mica d'esbarjo entre les altres matèries considerades de més pes. Tant és així que podem veure com al llarg dels anys, amb les nombroses reformes educatives que ha patit el nostre sistema, les hores dedicades a les assignatures artístiques, ja siguin música o plàstica, s'han anat reduint.

Des del meu punt de vista, tota la importància que es dóna a l'assignatura de Coneixement del medi, per exemple, es podria donar d'igual manera a les matèries que tracten les arts. Tradicionalment sembla que no interessava mostrar la vida quotidiana, la gent del poble, els artistes i els músics, es donava més importància a la part militar de la història, els tractats, els reis, els governs i dirigents polítics. Però realment aquestes dues parts en què acabam de dividir la societat, es desenvolupen alhora i una n'és conseqüència de l'altra. Avui dia aquest afer ha canviat una mica i ja hi ha historiadors que s'han interessat pel passat de totes les activitats humanes; aquests aspectes actualment revalorats els podem introduir a través de l'assignatura de plàstica ja que no sempre hi tenen cabuda dins la història social i cultural que s'explica a les aules.

Així doncs l'assignatura de plàstica, a més de tenir l'objectiu de promoure l'expressió de l'infant, també pot contribuir a augmentar la cultura dels nostres alumnes, de la mateixa manera que es pretén fer-ho quan es treballen les ciències socials. Parlant de l'aprenentatge de l'art, la doctora Feliu Torruella de la Universitat de Barcelona diu que "se considera esta materia como clave para desvelar la mirada de los niños hacia el mundo que les rodea y así puedan aprender a descodificar-lo." (2011, p.85). Crec que l'educació artística és una matèria la qual es podria aprofitar molt més si se li donés la consideració que li correspon.

L'educació artística pot ser una font de coneixement extraordinària per a tots els alumnes i pot afegir valor i significativitat a les altres assignatures si es fan projectes en comú, a més d'això, l'art és important pel desenvolupament de l'individu i ha estat present en l'ésser humà des dels principis dels nostres temps; és més, l'art visual estimula diverses funcions del cervell: mirant, experimentant amb diferents materials i amb el moviment de les mans, qualsevol aprenentatge

augmenta en gran mesura, també ho fa la capacitat de concentració i per tant la memorització. (Vileta, E. et.al 2012, p.23)

Una altra de les qüestions que es pretenen abordar en aquest treball és el fet de les artistes, les grans desconegudes sobretot en el món escolar, ja que els autors que es treballen, si se'n treballen, són sempre masculins i quasi sempre els mateixos; i que passa amb altres autors menys coneguts però que tenen una obra artística de gran qualitat?

És per tots aquests motius que he volgut recollir una sèrie d'autors menys estudiats en l'àmbit acadèmic i, a partir d'aquests faig una proposta per treballar a les classes de plàstica. Es tracta d'una proposta per realitzar durant un curs sencer, està estructurada de manera que es pugui tractar un autor diferent cada mes seguint un fil conductor de principi a fi. Aquesta proposta també pretén defugir de la metodologia seguida a moltes escoles, on l'instrument principal són quaderns d'activitats marcats amb un enunciat, un exemple i un espai en blanc per reproduir l'exemple, o carpetes de manualitats amb peces per retallar, acolorir i muntar, dues eines molt utilitzades que recorden un sistema de fabricació on el resultat són tantes còpies de l'exemple com alumnes hi hagi a la classe, tot això sense esmentar que no es permet sortir dels marges que marca el quadern o de les peces preparades per encaixar-se que vénen dins la carpeta.

1.2 Intenció

El principal objectiu d'aquest treball és presentar l'assignatura de plàstica com una àrea curricular oberta i flexible, una matèria rica i plena de possibilitats d'experimentació que en general no s'aprofiten.

El treball també pretén analitzar una sèrie d'autors i autores de diferents disciplines (pintura, escultura i fotografia) que generalment no es treballen a l'escola, amb el propòsit d'ampliar la visió que es té del món de l'art que es transporta a l'escola.

Volem donar una dimensió de relat als continguts del currículum, cada mes es presentarà un autor guia a partir del qual es faran una sèrie de tasques. El tema que es tracta cada mes està relacionat d'alguna manera amb el tema del mes següent i així successivament fins arribar al darrer mes, que ens torna a conduir al principi tancant així el relat d'aquest curs.

La proposta es basa en mostrar imatges de les obres dels diferents autors seleccionats per enriquir el consum d'art dels alumnes, i a partir d'elles realitzar una sèrie de tasques perquè l'alumne experimenti, es pretén potenciar la creativitat i el desenvolupament propi de cada individu.

1.3 Marc teòric

El marc teòric d'aquest treball es recolza en la importància que té l'art per als éssers humans des dels inicis dels temps. Les primeres manifestacions expressives registrades que tenim són manifestacions artístiques, aparegueren abans o alhora que el llenguatge musical, el matemàtic o que el llenguatge literari escrit. Aquest fet és degut a l'espontaneïtat d'aquesta expressió, l'art plàstic és la forma de comunicació que sorgeix de manera més natural, es va nodrint de tot allò que veiem des que naixem. (López, 2000, p.218)

L'educació artística involucra molts aspectes del desenvolupament dels individus, des de l'àmbit sensorial i intel·lectual afavoreix l'increment de l'atenció, estimula la percepció, la intel·ligència i la memòria tan a curt com a llarg termini, en l'àmbit social, emocional i estètic potencia la creativitat i la imaginació i, és una via per desenvolupar el sentit de l'ordre, la participació, la cooperació i la comunicació. (Cantero, 2011, p.2)

D'acord amb Báez (2010, p.4) "si aceptamos que el arte es crear, necesitamos un método de enseñanza que permita la creación, que no se quede en copiar y memorizar lo que otros descubrieron o crearon". Per tant, com podem veure, el concepte d'art va molt lligat al de creativitat, per això he volgut incloure les següents definicions, totes dues extretes del llibre *Propostes per a la pràctica de l'art* (dd.aa.):

Cal relacionar el concepte de creativitat amb el de valor afegit a quelcom. Només el concepte religiós de -creació- suposa a partir del no-res. En la vida laica, la creativitat suposa sempre la preexistència de coses sobre les quals s'afegeix quelcom. (Riera, 1990, p.59)

La capacitat creativa és la de fer una cosa nova, una cosa que abans no existia. És la capacitat de descobrir relacions noves entre experiències i manifestar-les en forma de nous esquemes mentals, idees o processos.

Comporta el fet de no aferrar-se a la primera solució i estar disposat a comprovar-ne i acceptar-ne d'altres. (Colomer, 1990, p.91)

Com ja hem dit amb anterioritat, actualment l'ensenyament de les arts està en un segon pla sobretot dins el món escolar, d'acord amb l'article de la doctora Feliu (2011, p.86):

Tal vez, una de las razones de este desprecio de los actuales currículos hacia la historia del arte reside en el fondo en el prejuicio que considera que este tipo de conocimientos no forman parte del instrumental práctico del futuro ciudadano y que sólo constituye una especie de embellecimiento del espíritu, en el fondo, se le considera un conocimiento superfluo y que sobra en unos currículos apretados.

Crec que és ben necessari que els futurs docents intentem canviar aquesta visió que es té de l'art a les escoles, que avancem en el camí de valorar una educació més creativa amb tots els beneficis que això comporta i que té com a objectiu últim la construcció i el desenvolupament de la personalitat de cada individu per poder fer front a futurs obstacles que es presentin.

1.4 Fonts i mètodes

Primer de tot aquest treball va començar amb el propòsit d'explorar la falta de motivació que tenen molts infants cap a l'assignatura de plàstica degut a que és tractada amb un quadern d'activitats que no deixa molt de marge a la creació i expressió pròpies. A partir d'aquí em vaig plantejar com ho faria jo si fos mestra de plàstica per incidir sobre aquesta qüestió, i així va sorgir la idea d'aquesta proposta per ampliar el coneixement d'art dels infants i enriquir-los mostrant diferents obres a classe, ja que no ens és possible realitzar totes les sortides que voldríem per anar a museus i galeries d'art. La proposta inclou diferents autors i en concret, autors que no solen treballar-se a les escoles; d'una o altra manera tothom sent a parlar dels grans mestres de la pintura i l'escultura de tots els temps, per tant aprofit aquesta proposta per conèixer i treballar autors que tal vegada no estan en aquesta primera fila com pugui ser el cas de Picasso, Van-Gogh o Miquel Àngel, però que tenen una gran obra artística que mereix ser coneguda.

Per començar la recerca sobre aquests autors no tan treballats, vaig demanar a alguns mestres d'art i a partir dels noms que em proposaren, a través d'internet vaig anar-ne trobant d'altres fins que vaig acabar de decidir els que apareixen en aquesta proposta. Un cop elegits els autors, he investigat una mica sobre cada un d'ells, vaig cercar a través del Catàleg Bibliogràfic de les Illes Balears (CABIB), vaig realitzar una sèrie de visites a diferents biblioteques com puguin ser el centre de Cultura Artesana, la biblioteca Ramon Llull o la biblioteca de la universitat. Quant a les fonts digitals, he fet servir les bases de dades Redinet, Dialnet i Google acadèmic i, ja que avui dia tenim aquesta possibilitat, he realitzat visites a museus virtuals que ofereixen per exemple el Museu Thyssen de Madrid o el Moma de Nova York.

Finalment després del procés de recerca, puc dividir les fonts en què m'he basat per la realització d'aquest treball en dues, per una part llibres i articles de didàctica i per altra llibres d'art i monografies d'artistes.

1.5 Estructura i desenvolupament dels continguts

Com hem dit abans, la proposta que es fa en aquest treball està organitzada com si fos un calendari, de manera que cada mes es presentarà un autor diferent. Un curs escolar dura nou mesos per la qual cosa farem feina amb nou autors diferents.

Cada capítol està estructurat de la següent manera: primer s'enumera el material que necessitem per fer la feina, després s'introdueix l'autor del mes explicant qui és i per què destaca, a continuació fem referència als continguts curriculars que treballarem i finalment es contextualitza l'autor i la seva obra per encaixar-lo en el fil conductor del nostre projecte de curs, de manera que cap autor queda aïllat i té un sentit treballar-los en l'ordre en què es presenten.

Tot seguit es mostren una sèrie d'obres de l'artista en qüestió, els quals s'haurien de projectar a l'aula perquè els infants els veiessin. A partir de les imatges projectades s'ha d'encetar una conversa amb els alumnes per veure què saben del tema que tractarem, que representa per a ells o com interpreten el que acabam de veure. I, per acabar, es planteja la tasca que s'haurà de realitzar en les pròximes sessions. Al final de cada capítol es fa un incís anomenant un autor de les Illes Balears que té una obra que podem relacionar amb l'artista guia del mes.

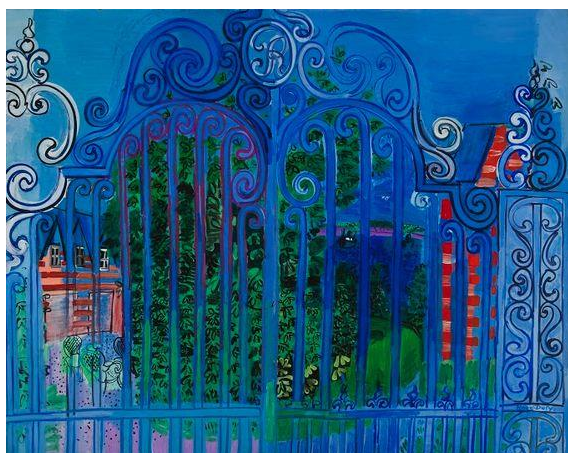
A més dels continguts curriculars que es tracten a cada tasca hi ha una sèrie de competències bàsiques transversals que es treballaran al llarg de tot el curs com poden ser: *tenir confiança en si mateix per expressar-se oralment i per escrit, acceptar i realitzar crítiques amb esperit constructiu, saber posar-se al lloc dels altres i comprendre el seu punt de vista, mostrar una actitud oberta, respectuosa i crítica cap a la diversitat d'expressions artístiques...* Entre d'altres (weib, 2016).

2. Capítols

Capítol 1: Octubre

Material	Cartolines, fulls, llapis o bolígraf i llapis de colors.
Autor	Raoul Dufy pintor francès nascut a Le Havre el 1877, morí a Forcalquier, Alps de l'alta Provença el 1953. La seva obra personal es caracteritza per un dibuix àgil i de traç segur amb colors vius que no s'ajusten sempre als contorns del dibuix. Destaca per una temàtica de paisatges, curses de cavalls, el nu i, més endavant, la música. (GEC)
Continguts curriculars	Percepció estètica, gaudiment de les possibilitats que ofereixen els indrets de la ciutat, plasmació escrita del procés de creació.

Per començar el curs present a Raoul Dufy, en concret el seu quadre de la Reixa:

Raoul Dufy

La Grille, 1930

Oli sobre tela, 130,2 x 162,5 cm

Col·lecció privada, Suïssa

Un cop presentat l'autor i projectat el quadre, sortiríem a fer una visita a diversos racons urbans. Prenent la ciutat de Palma com a exemple, aniríem a La Rambla on podríem veure els jardins

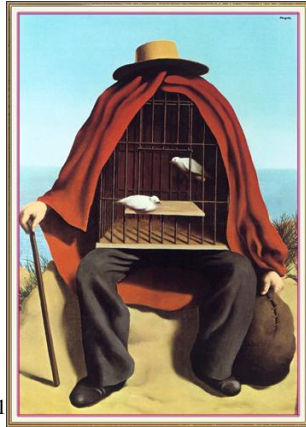
de la Misericòrdia i la barrera de la casa abandonada que hi ha al començament d'aquest carrer. Durant la visita hem de conversar amb els infants sobre què creuen que hi ha darrere d'aquelles barreres, què els sembla veure a través d'elles des d'una distància prudent, i si ens acostam, canvia el que hi veim?, Qui creuen que hi viu o hi vivia a l'altre costat, etcètera.

La següent sessió tindrà lloc dins l'aula, i la feina serà dibuixar sobre cartolina una barrera representativa d'allò que hi guarda al darrere. Tal com en el quadre de Dufy només es podrà veure allò que els barrerons permetin, s'ha de triar un color per pintar allò que escapa als límits de la reixa i tan sols dibuixar amb detall el que es veu a través d'ella. En un paper a part, podran explicar breument i amb una mica de misteri què és el que amaga la barrera del seu dibuix.

Capítol 2: Novembre

Material	Fulls, llapis de color, ceres i retoladors.
Autor	René Magritte (Lessines 1898- Brussel·les 1967) Pintor belga, rebé les influències del cubisme i del futurisme i amb un grup de companys belgues formà el grup belga surrealista. Va ser un dels primers pintors plenament surrealistes, simbolitzà i expressà mitjançant els seus quadres allò que els poetes adscrits a aquest moviment havien expressat a través de les paraules. És un observador d'allò quotidià, als seus quadres hi dóna un gir i representa el desconegut. També es preocupà pels efectes formals i rítmics, els seus formats tendeixen a la monumentalitat. (Konersmann, 1996)
Continguts curriculars	Dibuix de memòria, plasmació oral del procés de creació.

Una vegada després d'haver treballat Dufy a partir de la reixa i allò que amaga, podem seguir la línia d'aquest misteri i començar a parlar del desconegut, criatures impossibles, el món dels somnis i de la fantasia. Aquí podríem introduir el concepte de surrealisme i veure què els suggereix. Per continuar, mostrarem a la pissarra digital una sèrie d'obres de Magritte, el nostre autor del mes. He seleccionat les següents:

1

2

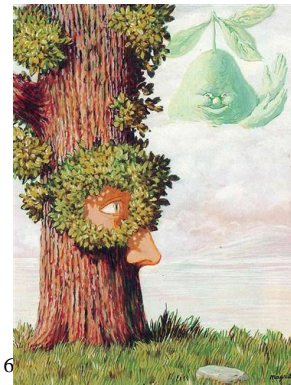
3

4

5

6

Partint de cada obra hem de demanar als alumnes què pensen que representen, quin títol hi posarien ells, amb què els ha fet pensar, etc. Un cop comentades totes les imatges serà el moment de començar amb la següent tasca: - Què és una sirellona? O un tigralió?

A partir d'aquestes paraules inventades, cada un s'imaginarà una criatura diferent que hauran de representar amb un dibuix. Finalment, cada un dels alumnes haurà d'explicar a la resta de la classe com ha dibuixat la seva criatura, on creu que viuria i què menjaria si fos real. Cada una de les seves creacions ha de complir una de les següents característiques:

- a) Meitat animal meitat humà.
- b) Meitat animal meitat objecte.
- c) Meitat humà meitat objecte.

---

¹ The therapist, 1937, oli sobre tela, 47,6 x 31,3 cm, col·lecció privada.

² Collective Invention, 1934, oli sobre tela, 73,5 x 97,5 cm, Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen Alemanya.

³ Meditation, 1936, oli sobre tela, 50 x 65cm, col·lecció privada.

⁴ The glass house, 1939, gouache sobre paper, 32,2 x 38,6 cm

⁵ Favorable omens, 1944

⁶ Alice in Wonderland, 1945

Capítol 3: Desembre

Material	Càmera de fotos, llapis USB.
Autor	Charles Clyde Ebbets (Alabama 1905- Florida 1978) Fotògraf americà, tenguè la seva primera càmera de fotos als vuit anys. Va treballar breument en món del cinema, tant davant com darrere de la càmera, també va ser pilot, conduí cotxes de carreres i provà sort en el món de la lluita lliure entre d'altres, però ho va deixar tot per dedicar-se a la fotografia que era el que vertaderament li apassionava. Es va convertir en un dels fotògrafs més famosos dels Estats Units. (Waters, 2011)
Continguts curriculars	Realització de fotografies, utilització de recursos digitals per elaborar, tractar i animar imatges.

Fins ara ens havíem endinsat, a partir d'una barrera de ferro, dins jardins on hi podíem trobar qualsevol cosa imaginable, ara tornant a la barrera i allunyant-nos d'allò fantàstic, ens centrarem en els treballadors, totes aquelles persones que posen el seu granet d'arena perquè aquest món segueixi avançant, els treballadors de ferro. Presentaríem a Charles Clyde Ebbets, el famós fotògraf del berenar dels obrers als gratacels de Nova York, els valents treballadors que es jugaven la vida a molta alçada, per construir nous edificis.

7

⁷ Lunch atop a skyscraper, 1932, <https://es.pinterest.com/pin/129548926757703570/>

A partir d'aquesta fotografia, aprofitaríem per parlar de les condicions que tenien aquests obrers per fer feina en el seu dia a dia, si creuen que avui dia segueixen passant coses així, quines feines se'ls ocorre que siguin de risc, etc.

La tasca d'aquest mes consistirà en fotografiar treballadors mentre estiguin fent feina, ja sigui gent del carrer, coneguts o familiars, cada alumne ha de portar les fotografies que vulgui, com a mínim tres de diferents, en format digital.

Un cop tinguem les fotografies de tots els alumnes, parlarem del fotomuntatge. La mateixa imatge d'exemple (i la que es va fer famosa al seu moment), no era l'original que el fotògraf va fer prement el botó de la seva càmera, sinó que va ser editada després. Cercant per internet, ràpidament trobarem versions de la mateixa fotografia, amb més o menys llum, amb més o menys saturació dels colors i fins i tot amb personatges afegits. Per tant, per a la següent tasca necessitaríem anar a l'aula d'informàtica i que els alumnes per parelles es posin als ordinadors i editin les seves fotografies seguint les instruccions del mestre.

Per a l'edició, obrirem les fotografies amb l'editor fotogràfic que tinguem instal·lat i principalment, mirarem els efectes que es produeixen si manipulam la llum, el contrast, la temperatura i la saturació. Depenent del nivell dels alumnes podrem complicar més o menys el procés d'edició.

Capítol 4: Gener

Material	Imatges impreses, fulls, llapis, llapis de colors, paper de ceba, cartrons, pintura acrílica, llana, tisores, cola blanca i safata de plàstic.
Autor	Jasper Johns pintor, il·lustrador i escultor nascut a Carolina del Sud el 1930. Fou, amb els seus quadres de banderes i dianes, un dels precursors del pop-art. Tot i que va assistir a la universitat de la seva ciutat de naixement i a una escola d'art a Nova York, és considerat un artista autodidacta. (Brundage, 1993)
Continguts curriculars	Cultura visual (icones), tractament i recerca de les possibilitats del color.

A més dels oficis, representats en la tasca anterior, cada un de nosaltres es pot sentir identificat amb diferents objectes. Al llarg de la història s'ha anat construint tota una simbologia per

representar diferents col·lectius, per exemple els escuts de cada ciutat, les banderes, els escuts dels equips de futbol, de bàsquet, etc. D'aquesta manera es podria iniciar un debat amb els infants a veure quines icones se'ls acudeixen, amb quines se senten identificats, si creuen que una persona per haver nascut a un país determinat s'ha de sentir identificada amb la seva bandera, etc.

Per començar la tasca presentariem l'autor del mes, Jasper Johns, famós pels seus quadres de banderes i mostrariem algunes de les seves obres.

Com podem veure hem seleccionat quadres de banderes per centrar l'atenció en aquestes icones i a partir d'aquí desenvolupar la primera tasca. Així com aquest artista es va centrar entre altres coses en les banderes per elaborar molts dels seus quadres, ara demanarem als alumnes que

⁸ Flags, 1968, Litografia, 86.4 x 63.5 cm, Metropolitan Museum of Art.

⁹ White flag, 1955, Encaustica, oli i paper de diari sobre lona, 198.9 x 306.7 cm, Metropolitan Museum of Art.

¹⁰ Flags I, 1973, Serigrafia, 69.5 x 89.5 cm, Museum of Modern Art.

¹¹ Trial proff for flags II, 1970, Litografia, 105.4 x 75.4 cm, Museum of Modern Art.

¹² Flag, 1954-55, encàustica, oli i collage sobre fusta, 107.3 x 153.8 cm, Museum of Modern Art.

¹³ Three flags, 1958, encàustica sobre lona, 77.8 x 115.6 x 11.7 cm, Whitney Museum of American Art.

investiguin sobre el món de les icones i en seleccionin algunes, les que més els cridin l'atenció, ja siguin logotips de marques comercials, escuts d'equips d'algun esport, banderes...

Per a la següent sessió se n'hauran de dur entre dues i quatre imatges de logotips impreses i parlarem dels colors primaris, dels colors secundaris i dels colors complementaris (serà convenient mostrar el cercle cromàtic). Un cop els alumnes ja tinguin clar quins són els colors que corresponen a cada una de les categories esmentades, podran començar a copiar les icones que hagin seleccionat i les hauran d'acolorir amb els colors complementaris als que apareixen a la imatge que han dut de mostra; de la mateixa manera que ho va fer Jasper Johns (*imatge 8*) amb la bandera dels Estats Units. Posarem com a condició que per aconseguir els colors desitjats només poden fer-ho a través dels colors primaris.

A la propera sessió i seguint amb el tema de les banderes, es demanarà als alumnes que imaginin que són els fundadors d'un nou país i en dibuixin la seva. Quan ja la tinguin dibuixada i en color, l'hauran de calcar sobre un cartró i després, per damunt la línia de llapis, s'ha d'anar aferrant la llana tot seguint el disseny de la bandera. Un cop s'hagi eixugat la cola, podem preparar pintura acrílica mesclada amb aigua sobre una safata, posar-hi el cartró a sobre de manera que la llana absorbeixi la pintura i tot seguit transferir-ho a una cartolina. Es podrà comprovar com amb una vegada d'agafar pintura, es poden fer diverses transferències. Aquesta és una manera d'adaptar la tècnica de la serigrafia per fer-la amb infants.

Finalment podem deixar a cada alumne que mostri les seves creacions als companys i també mostrar obres relacionades amb aquest tema, fetes per altres autors per contribuir a ampliar el consum d'art dels infants. Tenim el quadre de *El nin Yago* de Gustavo Peñalver Vico, un pintor de Múrcia que visqué a Mallorca des de ben petit que en seria un bon exemple. (Figura 1)

Capítol 5: Febrer

Material	Paper d'alumini, pasta de modelar endurable, fulls de paper blanc.
Autor	Camille Claudel (Aisne 1864- Avinyó 1943) Escultora francesa influïda per Rodin, tengué una vida solitària per voluntat pròpia. La seva escultura accentua el dinamisme de les formes per tal de subratllar l'expressió i suggerir el moviment. (fundació Mapfre, 2007)
Continguts curriculars	Distinció d'aspectes característics d'imatges fixes i en moviment, manipulació de diferents materials per aconseguir una finalitat.

Aquest darrer mes, hem vist els símbols que identifiquen determinats grups de persones que tenen alguna cosa en comú però, quin és un dels elements que ens unifica, que hi és a tot arreu del planeta? La música. Des dels principis del temps fins a l'actualitat s'han anat creant una sèrie de danses i ritmes musicals interminables que han anat acompanyant l'ésser humà fins aleshores, hi ha músiques i balls de tot tipus, des de rituals per invocar la pluja fins a música electrònica i ball de carrer. Amb l'escultura de Camille Claudel veurem com dos cossos es fonen en un vals i l'expressivitat i el moviment que transmeten a l'espectador.

14

Aquesta vegada intentarem reproduir l'escultura de l'artista utilitzant paper d'alumini. L'haurem d'anar modelant per intentar donar-li la forma dels dos ballarins i intentar donar moviment a la nostra figura aprofitant la maleabilitat del material.

Un cop tinguem les nostres figures de paper d'alumini, serà el moment d'utilitzar la pasta de modelar endurable. Estendrem la pasta i, amb l'ajuda d'un rodet, l'aprimarem per després folrar les escultures. D'aquesta manera els infants es familiaritzaran amb un altre material i ens posarem al lloc de Claudel quan modelava les seves escultures, ja que tant ella com un dels seus mestres, Rodin, destaquen per deixar les seves empremtes a les obres que feien.

En acabar la tasca podem mostrar als alumnes altres exemples del moviment amb artistes de les illes com *El foner* de Llorenç Rosselló, *Nuredduna* de Remigia Caubet, i, altres maneres de representar la música com el quadre de *Els enamorats de jaca* d'Anglada Camarassa. (Figura 2)

Finalment, demanarem als alumnes que utilitzant només paper (més rígid i amb unes possibilitats diferents que el paper d'alumini), representin alguna figura en moviment, ja siguin

---

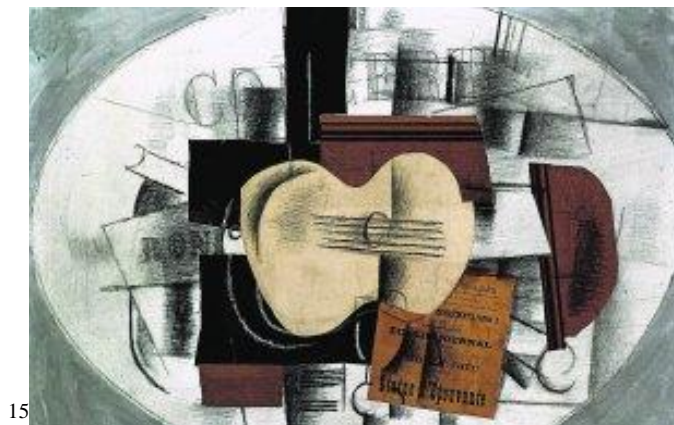
¹⁴ La Valse, 1889-1905, Bronze, 43.2 x 23 x 34.3 cm, Musée Rodin.

animals, esportistes, objectes... l'única condició és que només poden utilitzar fulls de paper i les seves mans per dotar de moviment la seva figura.

Capítol 6: Març

Material	Guitarra, partitures, taulells, cartolines, paper de diari, paper d'embalar, cartrons, llapis, tisores i ferramenta.
Autor	Georges Braque pintor, gravador i escultor francès (Argenteuil 1882 – París 1963) codeixeble de Raoul Dufy, la seva pintura començà tenint relació amb les fauves del moment, més endavant va fer amistat amb Picasso i inicià amb ell el moviment cubista, introduí algunes innovacions com els <i>papiers collés</i> (aferrar retalls de papers o diaris als seus quadres) i la imitació del marbre i la fusta. Finalment realitzà un gran nombre de litografies i d'aiguaforts. (Danchev, 2005)
Continguts curriculars	Collage i dibuix amb moviment.

Seguint amb la música i el moviment, aquest mes farem feina amb Braque, un autor que va realitzar molts quadres de temàtica musical. En concret ens centrarem amb el seu quadre de la guitarra, aquesta vegada, enlloc de voler representar personatges en moviment, serem nosaltres, els que ens mourem per crear la nostra obra. Amb aquest autor passam al moviment cubista i així com abans hem representat la música de manera concreta, amb un ball, ara ho farem amb un resultat abstracte, tal i com feien els artistes inscrits en aquest moviment.

¹⁵ Guitar "Program statue d'epouvante", 1913, charcoal, collage i gouache sobre paper, 73x100 cm

A partir d'aquest quadre de la guitarra de Braque, durem una guitarra a classe, retirarem els pupitres dels alumnes i la col·locarem al centre de manera que es pugui caminar al seu voltant i fer una volta de 360 graus, també podem posar alguna partitura amb la guitarra per fer la nostra natura morta més completa. Es donarà un taulell de fusta a cada alumne que utilitzarà com a suport per fer un esbós sobre un full d'allò que veu quan mira la guitarra des de diversos punts de la classe. D'aquesta manera tindrem una representació de l'objecte des de diversos punts de vista, amb multitud de perspectives tal i com feien els cubistes, ens quedarà un dibuix fragmentat.

En una altra sessió, agafarem el dibuix que cada un va fer en la classe anterior i el calcarem per després separar cada fragment que ens ha sortit; haurem de transferir els trossos sobre paper de diari, paper d'embalar i cartrons, després els retallarem i els aferrarem sobre el centre d'una cartolina, cada fragment n'ha de tocar com a mínim un altre i així recomposarem el nostre quadre fent un collage.

Un exemple d'un quadre molt semblant al de Braque, és *Guitarra i partitura* de l'autor Mallorquí Aleix Llull Castanyer. (Figura 3)

Capítol 7: Abril

Material	Pintura acrílica, aigua, tres pots buits per cada infant, paper de diari i tela.
Autor	Helen Frankenthaler (Nova York 1928-Connecticut 2011) Pintora nord-americana vinculada a l'expressionisme abstracte, el seu estil consisteix en grans taques de colors plans que suggereixen paisatges; fetes abocant la pintura directament sobre la tela que reposava al terra i combinades amb el dibuix. (Carmean, 1989)
Continguts curriculars	Creació de colors mitjançant la mescla de colors primaris.

Amb Frankenthaler sortirem del moviment cubista, però seguirem estant dins la pintura abstracta. Haurem d'explicar als infants què vol dir abstracte, podem començar amb una pluja d'idees per veure què en saben i finalment construir tots junts el concepte. A partir d'aquí presentarem a l'artista del mes i mostrarem algunes de les seves obres.

16

17

18

19

20

La proposta que farem als alumnes és la següent, hauran de representar un paisatge de muntanya, de platja o bé urbà en les quatre estacions diferents de l'any, hivern, estiu, primavera i tardor. La condició és que només podran utilitzar els tres colors primaris, el blanc i el negre. Abans que cadascú comenci les seves representacions caldrà parlar sobre els colors, a veure quins creuen que són els més adients per a cada moment de l'any i així arribar a la distinció de primaris, secundaris i terciaris, colors freds i colors càlids.

Per aquesta feina, seria una bona idea utilitzar una aula espaiosa de manera que els infants es puguin posar a terra per pintar i fer les seves obres sobre tela com a mínim de tamany DIN

---

¹⁶ Tutti Frutti, 1966, pintura acrílica sobre tela, 175 x 296 cm, Albright-Knox Art Gallery.

¹⁷ Weather Change, 1963, pintura acrílica sobre tela.

¹⁸ Indian summer, 1967, pintura acrílica sobre tela, 237.5 x 237.8 cm, Hirshhorn Museum and Sculpture Garden.

¹⁹ Harbinger, 1986, pintura acrílica sobre tela.

²⁰ Summerscene, 1961, pintura acrílica sobre tela muntat sobre cartró, 50.9 x 61 cm, Smithsonian American Art Museum.

A3, abocant la pintura acrílica diluïda amb aigua directament des dels pots i després donar-li forma, tal i com ho feia Frankenthaler en molts dels seus quadres. Per tal de fer-ho d'una manera controlada amb els infants, hauríem de posar paper de diari a terra i cada alumne hauria de tenir tres potets on el mestre abocaria la pintura i que ells utilitzarien per llançar sobre els seus llenços.

Acabada aquesta feina i per seguir amb la mostra d'autors de les illes, es pot mostrar algun quadre de Ramón Canet. (Figura 4).

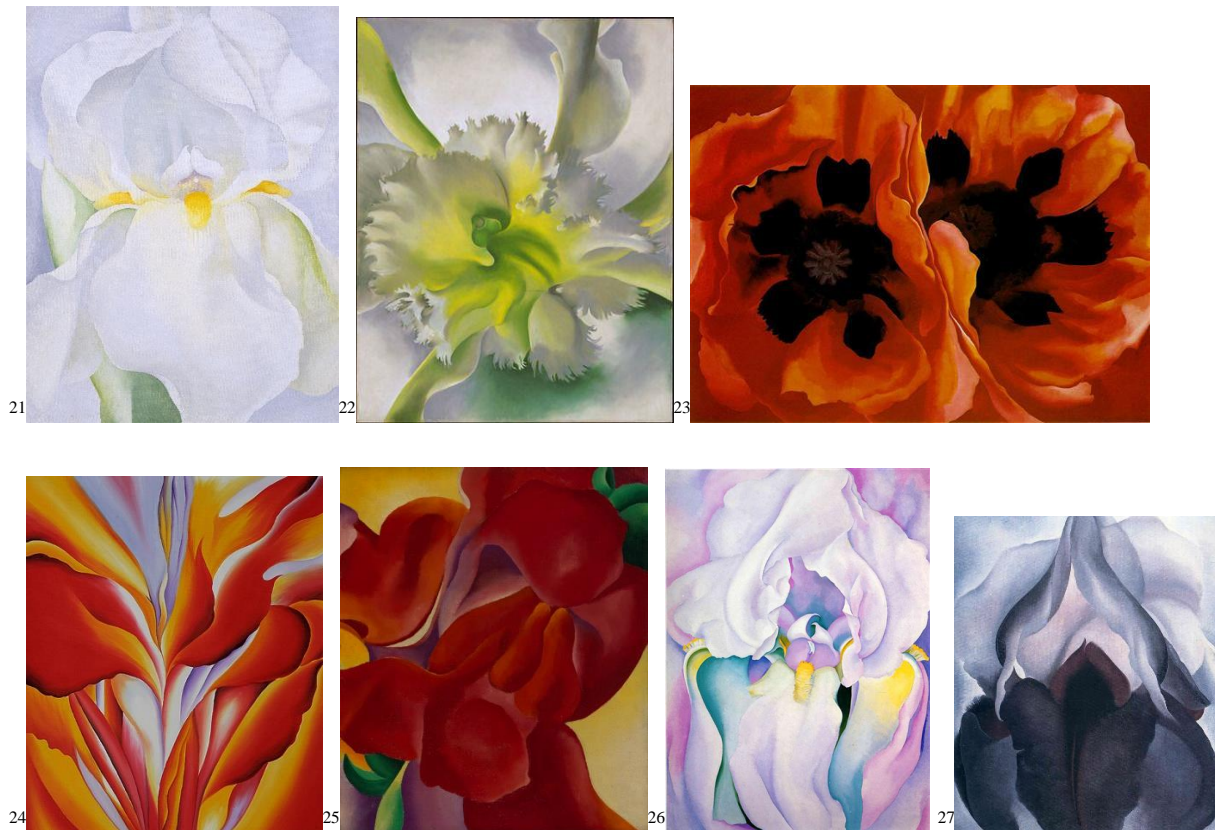
Capítol 8: Maig

Material	Làmines DIN A3, pintura acrílica, cartolina, revistes, llibres i flors naturals.
Autor	Georgia O'keeffe (Wisconsin 1887- Mèxic 1986) fou una de les majors representants de l'art modern dels Estats Units. Destaca pels seus quadres de flors de gran format, paisatges urbans de Nova York i per quadres on hi pintava ossos. A la seva darrera etapa ja instal·lada a Mèxic, les seves obres foren en major part, reelaboracions de quadres anteriors. (Robinson, 1989).
Continguts curriculars	Experimentació amb la forma, el color i la situació espacial, analitzar diferents enquadraments i triar el més adequat al seu propòsit.

Venim dels paisatges abstractes acolorits de Frankenthaler, ara presentarem una altra artista que també representa elements de la natura, en concret les flors, i ho fa en uns formats molts grans perquè cridin l'atenció a la gent, tal com va dir ella:

Una flor es relativament petita. Tothom fa associacions amb una flor [...] Llavors, em vaig dir, vaig a pintar allò que veig, el que significa la flor per a mi. Però ho faré a lo gran per persuadir a la gent de que es prengui el temps necessari per contemplar-la.
(Benke, pp.39, 1995)

Alguns exemples de les seves obres podrien ser aquests:

El que pretenem en aquesta feina és que els alumnes, a partir d'una de les seves pròpies obres que realitzaren el mes passat sobre Helen Frankenthaler, agafin els mateixos colors i transformin el que era un quadre abstracte d'un paisatge en una flor. Ha de semblar que estam mirant l'obra abstracta a través de la mireta d'una càmera fotogràfica i anam ajustant l'objectiu per veure-hi amb nitidesa, la imatge nítida que veurem serà la flor. Per això hauran d'utilitzar els mateixos colors que empraren en el quadre que vulguin "transformar" i col·locar-los mes o menys a la mateixa zona de la làmina per crear aquest efecte.

Per ajudar-los a reproduir la forma d'una flor ho podem fer a través d'un visor. El visor ha de tenir la mateixa forma que el suport on reproduïrem el que veim a través d'aquest, en aquest cas rectangular. Retallarem el rectangle en una cartolina i els donarem als alumnes revistes i llibres on puguin trobar diferents tipus de flors, podem utilitzar els seus llibres de Coneixement del medi per cercar-hi imatges que ens puguin servir i portar flors originals a l'aula. Es tracta

²¹ Lliri blanc n.7, 1957, Oli sobre tela, 102 x 76.2 cm, Museu Thyssen-Bornemisza.

²² Una orquídea, 1941, Pastel sobre paper muntat damunt cartró, 70.2 x 55.2 cm, The Museum of Modern Art

²³ Ponceles orientals, 1928, Oli sobre tela, Weisman art Museum Minesota

²⁴ Red canna, 1924

²⁵ Red canna, 1923, oli sobre tela, 30.48 x 25 cm, Georgia O'keeffe Museum

²⁶ Light of iris, 1924

²⁷ Black Iris III, 1926

que cada alumne trobi una flor amb la que se senti còmode i la dibuixi en gran dimensió utilitzant el seu visor per després acolorir-la seguint el model de la seva obra anterior.

Mercedes Laguens és un bon exemple d'artista de les illes que també ha pintat flors en grans dimensions. (Figura 5).

Capítol 9: Juny

Material	Tempera, aquarel·la, cartró, paper xarol, pinzells i espàtula de fusta o de plàstic.
Autor	Leonid Afremov pintor rus nascut a Bielorússia el 1955. El fet de provenir d'una família jueva no li permet participar en exposicions governamentals ni a les societats d'art locals, per això la majoria dels seus primers quadres foren venuts en privat i per tant no gaudeix d'un ampli reconeixement. Actualment es troba situat a Mèxic on segueix pintant i els seus fills s'encarreguen de la seva pàgina web a través de la qual en ven els seus quadres. (fineartamerica, 2016).
Continguts curriculars	Manipulació de les possibilitats del color, mesclant diverses classes de pintura i apreciament dels resultats sobre diferents suports, apreciació de diferents textures.

Per acabar el curs, presentarem a Leonid Afremov, un autor poc conegut publicament, el vaig trobar per casualitat mentre investigava per internet per fer la selecció d'autors per aquest treball i em va cridar molt l'atenció. Crec que és l'opció perfecta per concloure aquest projecte de curs, ja que les seves obres inclouen natura, que treballarem amb la barrera i el jardí de Dufy; personatges, com vérem amb Ebbets i Magritte; una certa representació abstracta del fons, fent així al·lusió a Braque i Frankenthaler, però amb elements principals concrets, tornant així a O'keeffe. Amb les escenes que representa tots ens hi podríem sentir identificats, com treballarem amb Johns i Claudel i, tota la seva obra és plena de colors molt intensos, com els d'un jardí florit, tancant així el cercle i tornant al principi.

Uns dels quadres que presentaria a l'aula serien els següents:

28

29

30

31

32

33

Havent mostrat una sèrie d'obres d'aquest autor, els alumnes haurien d'eleger què volen pintar, poguent triar entre un monument històric, una ciutat o personatges perquè siguin el tema del seu dibuix, allò que hauran de representar de manera concreta i el fons tots l'hauran de fer utilitzant temperes i una espàtula de fusta o de plàstic per anar fent aquests fragments tan característics d'Afremov. Utilitzarem cartró com a suport ja que necessitarem més quantitat de pintura, per realitzar el dibuix podem utilitzar tempera i aquarel·la i per el fons, a més de la tempera utilitzant l'espàtula, també hi podem incorporar trossets de paper xarol aferrats a sobre que ens ajudin a crear l'efecte distintiu dels quadres de l'autor.

---

²⁸ Paris of my dreams, 2012, Oli sobre tela, 75 x 100 cm

²⁹ Venice grand canal, 2009, Oli sobre tela, 75 x 100 cm

³⁰ Midnight tango, 2010, Oli sobre tela, 75 x 100 cm

³¹ Big Ben, 2012, Oli sobre tela, 100 x 75 cm

³² Harbor of corsica, Oli sobre tela, 75 x 100 cm

³³ Louise Armstrong, 2010, Oli sobre tela, 72 x 48 cm

11. Conclusions

La idea que va motivar el present treball partia de la consideració que es té, encara avui dia, de l'assignatura de plàstica com una assignatura 'maria', de poc pes i de menys importància en la formació de l'alumnat. A partir d'aquí anàrem creant una proposta de curs per treballar aquesta matèria d'una manera diferent, donant-li la importància que mereix i oferint una mostra de les possibilitats que té.

Podem dir que hem aconseguit crear un projecte un tant interdisciplinari que contempla de manera transversal continguts de diferents matèries. L'hem organitzat com si es tractés d'una història, no és només una seqüència sinó que li hem donat la dimensió de relat relacionant totes les feines que hem plantejat per fer al llarg del curs.

Es treballa a partir d'artistes, no com a models estètics per copiar-los, sinó que la intenció és posar-nos al seu lloc i treballar d'una manera semblant a la que ells ho feren. Per això hem elegit un artista guia per a cada mes, com a patró perquè quedi a la memòria dels infants, ja que si en treballéssim molts més seria gairebé impossible que els recordessin.

En aquesta proposta també es dóna força importància a conversar amb els alumnes a partir de cada autor, per expressar pensaments, compartir idees, explorar diferents punts de vista, respectar opinions diferents a les pròpies, etc. Ja que són elements transversals en el currículum i de gran importància en la formació dels alumnes pel dia de demà. Tot això amb la intenció de desvetllar la seva curiositat i imaginació.

Hem resolt el problema del cànon d'autors, no treballam amb les icones de manual i així afavorim que els alumnes tinguin un ventall més ampli d'autors coneguts sense limitar-nos als artistes de primera línia més ben distingits per tothom. A més, es veuen diferents llenguatges (pintura, escultura i fotografia), diferents gèneres i acompanyam el guia de cada mes amb un autor de les Illes Balears, per tal de fomentar el coneixement de la nostra cultura.

Els artistes guia que es proposen són dels segles XX i XXI, de la nostra realitat propera, sense que aquest fet exclouï la possibilitat de veure'n d'èpoques anteriors. Hem vinculat els continguts curriculars amb les activitats de disseny propi en funció de l'artista de cada mes. Aquest treball presenta una opció de programa per realitzar durant un curs escolar, aquesta proposta és oberta i flexible tal i com ens plantejàrem al principi, es poden fer les modificacions que siguin necessàries en funció de les preferències de cada mestre o d'on es trobi situat el centre educatiu i pot servir de model per crear-ne d'altres amb autors i tasques totalment

diferents. També permet relacionar l'assignatura d'arts plàstiques amb les altres matèries curriculars la qual cosa dóna un sentit més global a l'educació i facilita l'aprenentatge significatiu.

Finalment volem incidir en la importància que tenen les assignatures artístiques en la formació de les persones, tant pels coneixements culturals que aporten com perquè estimulen la imaginació i la creativitat que cada un pugui tenir.

12. Bibliografia

- Benke, B. (1995). *Georgia O'keeffe: 1887-1986: flores en el desierto*. Köln: Taschen.
- Brundage, S. (1993). *Jasper Johns: 35 years*. New York: Leo Castelli.
- Carmean, E. A. (1989). *Helen Frankenthaler: a paintings retrospective*. New York: Harry N. Abrams.
- Colomer, J. (1990). Propostes per a la pràctica de l'art. K. Alza, J. Colomer, i T. Puig. (Coords.), Art i expressió a l'escola (p. 89-96). Vic: Eumo.
- Fundació Mapfre. (2007). *Camille Claudel 1864-1943*. Madrid
- Riera, I. (1990). El concepte de creativitat. K. Alza, J. Colomer, i T. Puig. (Coords.), Art i expressió a l'escola (p. 59-61). Vic: Eumo.
- Rosenthal, M. (1989). *Jasper Johns: work since 1974*. Philadelphia: Philadelphia Museum of Art.

12.1 Webgrafia

- Afremov. (2014). Consultat dia 5 de març de 2016, des de:
<https://afremov.com/home.php?sl=es>
- Báez Merino, C. (2010). La educación plástica hoy: pensamiento del profesorado y propuesta de intervención. Dins II congrés internacional de didàctiques: L'activité de l'enseignant: Intervention, Innovation, Recherche. Girona, 2, 4, 5 i 6 de febrer. Consultat dia 25 de febrer de 2016, des de:
<http://www.udg.edu/portals/3/didactiques2010/guiacdii/ACABADES%20FINALIS/236.PDF>
- Cabib: Competències bàsiques de les illes balears. (2016). [Base de dades]. Consultat 31 de Maig de 2016, des de: <http://cbib.caib.es/>
- Cantero, N. (2011). El papel integrador de la educación artística en educación primaria. Innovación y experiencias educativas, n. 39. Consultat dia 18 de març de 2016, des de:
http://www.csi-csif.es/andalucia/modules/mod_ense/revista/pdf/Numero_39/NATIVIDAD%20CANTERO%20CASTILLO_1.pdf

Danchev, A. (2005). *Georges Braque: A Life*. Consultat 5 de març de 2016, des de: https://books.google.es/books?id=iTzniDD6EwAC&printsec=frontcover&dq=georges+braque&hl=es&sa=X&ved=0ahUKEwjS1Pm7sMfLAhVF_Q4KHfmUD2QQ6AEIHzAA#v=onepage&q=georges%20braque&f=false

Enciclopèdia Catalana. (2015). [Base de dades]. Consultat 5 de març de 2016, des de: <http://www.enciclopedia.cat/>

Feliu Torruella, M. (2011). Metodologías de enseñanza y aprendizaje del arte en la Educación Primaria. *Didáctica de las ciencias experimentales y sociales*, n.25, pp. 85-102. Consultat dia 25 de febrer de 2016, des de: <https://ojs.uv.es/index.php/dces/article/download/2363/1919>

Fine art America. (2016). *Leonid Afremov*. Consultat 5 de març de 2016, des de: <http://fineartamerica.com/profiles/leonid-afremov.html>

Konersmann, R. (1996). Magritte, La reproducción prohibida: sobre la visibilidad del pensamiento. Consultat 17 de març de 2016, des de: <https://books.google.es/books?id=IqwtUy17swQC&printsec=frontcover&dq=Ren%C3%A9+Magritte&hl=es&sa=X&ved=0ahUKEwilwr27t8fLAhXLJB4KHT0HC-sQ6AEIKzAC#v=onepage&q=Ren%C3%A9%20Magritte&f=false>

López Martín, E.C. (2000). Una reflexión sobre los objetivos en la didáctica de la expresión plástica en la enseñanza escolar. *Aula abierta*, n.75, pp. 217-238. Consultat dia 25 de febrer de 2016, des de: <http://redined.mecd.gob.es/xmlui/bitstream/handle/11162/67736/008200430716.pdf?sequence=1>

Metropolitan Museum of Art. (2000-2016). [Base de dades]. Consultat 1 d'abril de 2016, des de: <http://www.metmuseum.org/>

Moma: Museum of Modern Art. (2016). [Base de dades]. Consultat 5 de març de 2016, des de: <http://www.moma.org/>

Musée Rodin. (s.d). [Base de dades]. Consultat 4 d'abril de 2016, des de: <http://www.musee-rodin.fr/fr>

Museo Thyssen. (2009). [Base de dades]. Consultat 5 de març de 2016, des de: <http://www.museothyssen.org/thyssen/home>

Ramón Canet. (s.d). [Base de dades]. Consultat 14 de Juny de 2016, des de:

<http://ramoncanet.com/es/bibliografia/articulos.html>

Robinson, R. (1989). *Georgia O'keeffe: A life*. Consultat 12 de març de 2016, des de:

https://books.google.es/books?id=_dRU2c1LPcYC&printsec=frontcover&dq=georgia+o%27keeffe&hl=es&sa=X&ved=0ahUKEwjP6t6QrsfLAhXJ9h4KHQVoBLEQ6AEIMTAB#v=onepage&q=georgia%20o'keeffe&f=false

Vileta, E. et al. (2012, 3 de novembre). ¿De qué sirve la asignatura de plástica? La Vanguardia, 20-23. Consultat dia 26 de febrer de 2016, des de:

http://www.ub.edu/geneticaclass/davidbueno/Articulos_de_divulgacio_i_opinio/La_Vanguardia/2012/De_que_sirve_la_asignatura_de_plastica.pdf

Waters, A. (2011). *Lost Virginia Beach*. Consultat 17 de març de 2016, des de:

https://books.google.es/books?id=nI-xo6ppTesC&pg=PA134&dq=charles+clyde+ebbets&hl=es&sa=X&ved=0ahUKEwiVpdi_18fLAhXEdx4KHccvAb0Q6AEIijAB#v=onepage&q=charles%20clyde%20ebbets&f=false

Weib: El Web educatiu de les Illes Balears. (2016). [Base de dades]. Consultat 6 de Juny de:

2016, des de http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/educacio_primaria_lomce_.htm

Whitney Museum of American Art. (2016). [Base de dades]. Consultat 1 d'abril de 2016, des

de: <http://collection.whitney.org/object/1060>

Wikiart: visual art encyclopedia. (s.d). [Base de dades]. Consultat 12 de març de 2016, des de:

<http://www.wikiart.org/>

13. Annex

Figura 1

Gustavo Peñalver Vico

El nin Yago

1971

Oli sobre tela

100 x 73 cm

Figura 2

Remigia Caubet
Nuredduna
1976
Bronze

Llorenç Rosselló
Es foner
1898
Bronze

Hermen Anglada Camarassa
La rondalla de Jaca
1910
172 x 429 cm

Figura 3

Aleix Lull Castanyer

Guitarra i partitura

1985

Collage sobre paper

10 x 70

Figura 4

Ramón Canet

1993

Figura 5

Mercedes Laguens

Anastasio V

2012

Aiguafort sobre planxa de ferro